

Валентина В'язова,
директор Донецької обласної бібліотеки для дітей

Бібліотечні програми як крок до залучення дітей до читання

Упродовж всього життя ми звертаємося до книги, яка розкриває перед нами чарівний світ — краси, добра, ідей і роздумів, збагачує нас духовно, загострює розум. Український письменник Юрій Збанацький писав: «Яке значення книги в житті людини? А чи варто над цим задумуватися? Адже не питаємо ми себе, яке значення для нас має хліб і повітря?» Чи є сьогодні для кожного з нас потреба читати такою ж важливою, як потреба спати або їсти? І гірко усвідомлювати, що на початку XXI століття доводиться говорити про зниження інтересу до читання, але «часи не обирають», а наша з вами професія зобов'язує нас завжди вчити дітей любові до книги. Особливо це актуально в епоху знань та інформації, коли популяризація читання серед підростаючого покоління стає загальнонаціональним завданням. Дитячі бібліотекарі, мабуть, як ніхто інший, розуміють гостроту проблеми читання дітей та читання для дітей, і прилучаючи їх до читання, ми не маємо права примушувати дитину, ми маємо можливість тільки стимулювати цей процес. І, дуже важливо, що робиться це у тісній співпраці із сім'єю та закладами освіти, застосовуючи різні форми бібліотечної роботи. Але не принесуть великої користі та не будуть ефективними ніякі, навіть найцікавіші заходи, якщо їх проводити розрізнено, а не у комплексі.

Розуміючи важливість проблеми, аналізуючи ставлення до книги різних вікових і соціальних верств населення, ми розробили на період 2001–2005 років спеціальні комплексні програми, які націлені на роботу з основних напрямків виховної діяльності з дітьми різних вікових груп і є своєрідним кроком до залучення дітей до читання. Їх загальна мета — пробудження і підтримка інтересу дітей до книг, допомога їм у розумінні та пізнанні прочитаного; прилучення їх до активного спілкування з книгою, прищеплення потреби в читанні як джерелі нових знань. Все це, на наш погляд, дасть дітям розуміння того, що книга і сьогодні залишається досконалим інструментом для інтелектуального, духовного розвитку і формування людини.

Програма «Юний читач», за якою працюють бібліотекарі відділу обслуговування дошкільників та учнів 1–4 класів, передбачає комплексний підхід до виховання юних читачів, а саме, єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховного впливу школи, сім'ї, бібліотеки; врахування вікових та індивідуальних особливостей. При

розробці цієї програми головними завданнями було визнано:

- виховання у читачів любові до Батьківщини, українського народу, державної мови; розуміння того, що від сумлінної праці й навчання кожного, від усвідомлення себе часткою українського народу залежить майбутнє і сучасне нашої держави;
- формування справжнього читача, який вміє шукати і знаходити книгу, користуючись довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки; виховання дитини, яка втілить у життя знання, здобуті за допомогою книги; створення належних умов і сприяння інтелектуальному та естетичному розвитку юних читачів; організація їх вільного часу.

Програма «Юний читач» складається з трьох розділів: 1. Морально-патріотичне виховання юних читачів. 2. Культура читання — основа формування справжнього читача. 3. Юні читачі — скарб дитячої бібліотеки. Кожен з розділів має свою мету і містить цикл заходів, що, на думку укладачів, сприятиме реалізації наміченого. До першого розділу програми ввійшли заходи з виховання у дітей за допомогою книги любові до Батьківщини, рідного міста, родини та формування таких громадянських якостей особистості як патріотизм, відповідальність за долю своєї держави і народу. Другий і третій розділи скеровані на формування у дітей потреби постійного спілкування з книгою, уміння користуватися бібліографічними посібниками, картотеками і каталогами та розширення кола читання художніх науково-пізнавальних книг, періодичних видань; інтелектуальне виховання, поглиблення світогляду та оволодіння певними цінностями і знаннями з різних галузей науки тощо. За допомогою ігрових, ролевих форм роботи — КВК, вікторин, турнірів, літературно-музичних свят та ін. — бібліотекарі намагаються зацікавити дитину книгою та читанням. Знайомлячись з книжковим багатством під час літературного ранку «Книга — добрий, мудрий друг, книга знає все навкруги!», літературної вікторини «Жила-була книжка», інтелектуального супермарафону «Від А до Я», лялькової вистави «Аптека для душі», свята «Улюблені книги моєї сім'ї» тощо, юні читачі переконуються у тому, що читання надає нам задоволення. Вони розуміють, що вміти читати — це вміти легко працювати з картотеками, самому швидко знаходити потрібну інформацію, знати і розуміти мову друкованого видання, вірно висловлювати свої думки про прочитане і зацікавити прочитаною книгою свого знайомого. А головне, вміти читати — це полюбити не тільки читання, а й саму книгу. Працівники відділу обслуговування дошкільників та учнів 1–4 класів дуже відповідально ставляться та ретельно підходять до виконання головних завдань програми «Юний читач», розуміючи, що саме у дітей цього віку успішніше відбувається процес прилучення до читання. Адже за результатами багатьох педагогічних, психологічних і медичних досліджень, у дітей одинадцяти років у мозку закриваються «вікна розвитку» — ділянки мозку, що сприяють набуттю навичок читання, отже основу для подальшої читацької активності потрібно закладати з раннього віку.

Програма «Підліток і бібліотека», що розроблена і впроваджується у відділі обслуговування учнів 5–9 класів, має за мету популяризацію книги за допомогою масової та індивідуальної роботи, сприяння формуванню та становленню підлітка як вихованої, освіченої особистості, як громадянина України.

Програма передбачає реалізацію наступних завдань:

- виховання поваги до історичної спадщини українського народу та почуття громадянської свідомості й патріотизму;
- забезпечення художньо-історичної, економічної, профорієнтаційної, національно-культурної освіченості підлітка, розвиток його духовності та сприяння у вивченні національної культури;
- створення умов для інтелектуального, естетичного, соціального і морального розвитку підлітка.

Відповідно до поставлених задач програму поділено на 3 розділи: 1. Виховання духовно-патріотичної свідомості підлітків. 2. Поглиблення знань національно-територіальної культури. 3. Національно-інтелектуальний розвиток підлітка — основа формування справжнього громадянина. Літературно-історичні мандрівки «Про старі часи на Україні», заочна читацька конференція «Чи ти є патріот України», усний журнал «Джерело нашої сили», година спілкування «За честь Батьківщини», ерудит-конкурс «Я слову рідному навчусь» та інші заходи, що проводилися у рамках програми протягом 2001–2005 років, спонукали читачів відділу обслуговування учнів 5–9 класів читати літературу відповідного змісту. Програма передбачає також ознайомлення підлітків з історичною спадщиною та сучасними реаліями життя Донецького краю, пізнання ними краєзнавчо-художньої літератури і творчості видатних діячів культури рідного краю. Виконанню цього завдання сприяли цикл літературних часописів «Історичними стежками рідного краю», літературні обговорення «Земле моя, душі ясна відрада» тощо, заходи, присвячені письменникам — нашим землякам, такі, як, наприклад, літературно-музичний альманах до 65-річчя від дня народження Василя Стуса «Славний син Донецького краю» та ін. Визначені завдання вирішуються працівниками відділу спільно з колективами навчальних закладів різних типів, у тісній співпраці з учнями та педагогами готуються та проводяться заплановані заходи. Всі дорослі, причетні до виконання програми, розуміють важливість і цінність книги і докладають зусиль до усвідомлення цього дітьми. І бібліотекарі, і педагоги намагаються довести дітям та переконати їх у тому, що бути начитаним — це завжди сучасно.

Від нас, бібліотекарів, залежить, щоб зв'язок з літературою та мистецтвом став для підростаючого покоління нормою життя, адже бібліотеки відіграють значну роль в

естетичному розвитку дитини. Саме тому у відділі мистецтв нашої бібліотеки було розроблено програму на 2001–2005 роки «Естетичний розвиток — кожній дитині». Її мета — засобами друкованого слова і мистецькими скарбами естетично виховати, художньо навчати своїх читачів, формувати їхню культуру та сприяти гармонійному розвитку таланту кожної дитини. Програма складається з семи розділів: 1. Шедеври образотворчого мистецтва як засоби художнього виховання. 2. Джерела народної творчості. 3. «Твого народу звичаї старовинні». 4. Музичний дивосвіт. 5. «Натхнення божого митці» (видатні діячі театру та кіно). 6. Естетичний розвиток і сім'я. 7. «Даруйте людям доброту» (морально-етичний розвиток дитини). Програма дуже насичена, адже розрахована на роботу з дітьми різних вікових груп — від дошкільників до учнів 1–9 класів, охоплює всі напрямки мистецтва і культури, а також різнопланові форми групової та масової роботи — бесіди, лялькові вистави, уроки народознавства, літературно-музичні композиції, конкурси, фольклорні свята тощо. Багато запланованих і розроблених заходів об'єднані у тематичні цикли, що дає можливість більш детально вивчати ті чи інші теми і звертатися до них протягом навчального року, наприклад, бесіди–подорожі «Сторінками книг та періодичних видань», години цікавих повідомлень «Музиканти ХХ століття», театральні портрети «Долею даровані зустрічі», групові бесіди «Деякі таємниці художників-ілюстраторів» тощо. Використані при підготовці цих заходів книги та аудіовідеоматеріали обов'язково пропонуються читачам. Також викликають у дітей зацікавленість мистецтвом, друкованим словом, бажання прочитати ту чи іншу книгу і наочні форми — виставки–вікторини «Чи ти знаєш картини художника ...», виставки–вернісажі «Ілюстратори дитячих книг», виставки–презентації журналів та ін., які теж сприяють духовному і естетичному вихованню наших читачів. Працівники відділу мистецтв координують свою діяльність з педагогічними колективами дошкільних та навчальних закладів і, звичайно ж, з батьками юних читачів, які приходять до бібліотеки разом з дітьми або є членами сімейного клубу «Шанувальники прекрасного» та клубу вишивальниць «Ліхтарик». Адже сім'я — це той суспільний інститут, в якому значною мірою виховується інтерес і любов до читання.

На жаль, в країні є багато дітей, позбавлених радості виховуватися у сімейному колі, та дітей з обмеженими розумовими і фізичними можливостями, які не мають багатьох радостей життя і не можуть повноцінно пізнавати світ. Проте, вони тягнуться до знань з таким самим бажанням та ентузіазмом, як і будь-хто з читачів. Щоб не залишати без уваги знедолених дітей, бібліотека розробила на 2001–2005 роки комплексну цільову програму «Добро і милосердя — кожній дитині». Бібліотека — не лікувальний, не опікунський заклад. Чи може вона якось вплинути на вирішення проблеми знедолених дітей. Так, може, надаючи своїм читачам необхідну і корисну інформацію з цього гострого питання. Саме таку просвітницьку діяльність і здійснює бібліотека в рамках вищеназваної програми, мета якої — привернути увагу громадськості до проблем дітей з обмеженими можливостями, соціально незахищених, з порушенням розвитку, тобто до тих, які потребують милосердя. При розробці програми ми враховували особистісні якості цієї категорії дітей: занижений рівень сприйняття і реакції; недостатній інтелектуальний розвиток; труднощі моральної оцінки ними літературних героїв та їхніх вчинків; підвищене сприйняття добра і ласки.

Першим кроком реалізації програми було створення у відділах обслуговування банку даних про наявність у районі діяльності бібліотеки дітей–сиріт, дітей з обмеженими фізичними можливостями, дітей з багатодітних та малозабезпечених сімей. Розуміючи, що всі, хто працює з вищеназваними категоріями дітей, дуже потребують інформації про виховання та лікування своїх підопічних, бібліотека постійно комплектується та доукомплектується книгами та періодичними виданнями з питань валеології, медицини, виховної роботи, і всі зацікавлені особи обов'язково інформуються про нові надходження зазначеної тематики. Іншим же читачам під час заходів, присвячених Міжнародному дню інвалідів, та протягом року пропонуються книги і статті про людей, фізичні можливості яких або від народження, або внаслідок хвороби обмежені, але не обмежений талант і сила духу. Розповідаючи про біль, біди, проблеми інвалідів — і дорослих, і дітей та дітей–сиріт, бібліотекарі намагаються пробудити в душах юних читачів паростки людяності, гуманного ставлення до людей.

Працівники бібліотеки, намагаючись донести книгу до кожної дитини, відвідують дитсадки № 132, № 167 та інтернати № 3, № 8, № 10, в яких виховуються хворі діти, ревматологів, і пропонують увазі маленьких пацієнтів та вихованців огляди літератури, години цікавих повідомлень за матеріалами періодичних видань тощо. В бібліотеці щорічно оформлюються виставки картин, виробів декоративно-прикладного мистецтва, виконаних обдарованими дітьми з фізичними недугами. Діти–сироти, діти з малозабезпечених сімей, діти–інваліди завжди запрошуються до участі в конкурсах дитячої творчості, що проводить бібліотека. Таких дітей ми намагаємося обов'язково відзначити, подарувати їм промінчик щастя. Можливо, з чиеїсь точки зору, наша робота і незначна, але вона сприяє створенню умов для інтеграції в суспільство дітей–сиріт та дітей з фізичними обмеженнями; залученню їх до книжкової скарбниці; їх інтелектуальному та духовному збагаченню; формуванню у кожної дитини відчуття повноцінного члена сім'ї, колективу, суспільства.

Шановні колеги! Наша Всеукраїнська науково-практична конференція носить назву «Дитяче читання: феномен і традиція у ХХІ столітті». Щодо традиції, то це питання дуже проблематичне. Про які традиції можна вести мову? Про традиції сімейного читання? Про традиції видавництва літератури для дітей? Про традиції залучення дітей до читання, що склалися в бібліотеках? Питання відкрите. А в чому можна побачити феномен дитячого читання? Мабуть, у тому, що попри скорочення кількості бібліотек, попри слабке поповнення фондів державних і власних бібліотек, діти все ж читають і друковані видання, і документи в електронному вигляді. Працівники дитячих бібліотек докладають зусилля, віддають свої серце, розум, знання, досвід та сили на підтримку зацікавленості дитини книгою. Але без вирішення проблеми дитячого читання на державному рівні саме явище і поняття «читання дітей» може зійти нанівець. Пропоную виробити і надіслати на адресу Міністерства культури і туризму звернення про захист і

підтримку дитячого читання. Адже, піклуючись про читання дітей, держава піклується про своє майбутнє. Від того, наскільки начитаним, освіченим, інтелектуально розвиненим виросте покоління маленьких громадян України, залежить стан суспільства в цілому. Все починається з дитинства.